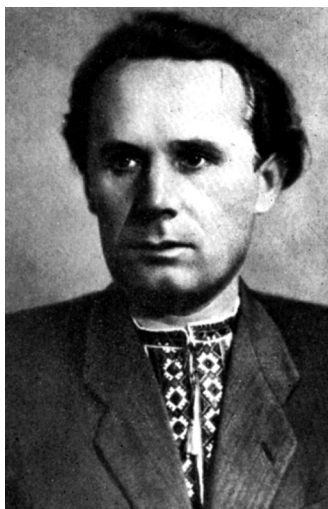

ОСОБИСТОСТІ В ІСТОРІЇ

УДК 93/94:115 Гуржій «1915/1971»

В.А.Смолій, О.П.Рєєнт*

ІСТОРИК У ДЗЕРКАЛІ ЕПОХИ (до 100-річчя від дня народження І.О.Гуржія)

Висвітлюється наукова, організаційна та громадська діяльність відомого дослідника історії України, члена-кореспондента АН УРСР І.О.Гуржія. Описуються етапи життя та творчого шляху історика. Визначено й охарактеризовано найбільш проблемні напрями його студіювань, їх вагомі результати. Відображено суспільно-політичні умови становлення та розвитку І.О.Гуржія як особистості, а також його взаємовідносини з провідними вітчизняними та зарубіжними науковцями.

Ключові слова: Гуржій, історія України, Інститут історії, Академія наук УРСР.

Перелік вітчизняних істориків радянського періоду рясніє чималою кількістю імен, творчість яких втратила актуальність й увагу з боку сучасних науковців. І навпаки, неослабний інтерес та інтенсивне цитування робіт інших дослідників свідчить про універсалізм і низьку залежність від політичної кон'юнктури їх творчого доробку. Саме такий стан речей яскраво спостерігається щодо Івана Олександровича Гуржія (1915–1971 рр.) – доктора історичних наук, професора, члена-кореспондента Академії наук Української РСР. Його ім'я відоме не лише кожному історичному, який займається безпосередньо проблемами соціально-економічної історії України кінця XVIII–XIX ст., а й будь-якому професійному науковцю, котрий працює в цих хронологічних рамках незалежно від тематики його досліджень (політична, економічна, національна, культурна тощо).

Дійсно, навіть через 100 років від дня народження і майже через 45 – з дня смерті (ця дата припадає на наступний, 2016 р.) до наукової спадщини І.О.Гуржія продовжують звертатися вчені-суспільствознавці України, держав

* Смолій Валерій Андрійович – доктор історичних наук, професор, академік НАН України, директор Інституту історії України НАНУ

Рєєнт Олександр Петрович – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заступник директора з наукової роботи Інституту історії України НАНУ

ближнього зарубіжжя, українознавчих дослідницьких центрів Західної Європи та Північної Америки. І якщо взяти до уваги той факт, що в основі цього закономірного міжнародного визнання І.О.Гуржія як відомого історика та джерелознавця лежить всього трохи більше, ніж 20-річна наукова діяльність (рахуючи від захисту кандидатської дисертації 1948 р. і до смерті 1971 р.), слід говорити про його непересічний дослідницький талант, високий рівень працездатності та неабияку добротність наукової продукції. Навіть сьогодні, в абсолютно інших історичних умовах, з можливостями використання комп'ютерної техніки та інформаційних технологій, далеко не кожен може похвалитися аналогічними досягненнями на ниві історичної науки. І мова йде, перш за все, про якість доробку, а не про кількісні показники, які, між тим, є також досить значними, адже вчений опублікував понад 350 наукових і науково-популярних праць (з них 7 монографій, 7 посібників для вузів і шкіл, 13 брошур, сотні статей у наукових журналах та енциклопедичних виданнях, інша творча продукція); підготував 30 кандидатів і 8 докторів наук¹.

Починаючи свій самостійний життєвий шлях у складну епоху 1930–1940-х рр., в академічну науку І.О.Гуржій прийшов маючи вже за плечима не лише досвід вчителювання у середній школі (1932–1936 рр.), а й військовий досвід. Іван Олександрович належить до того покоління істориків, яким судилося брати участь у Другій світовій війні (боях на Південно-Західному та Білоруському фронтах). Органічно влившись у колектив Інституту історії АН УРСР, який з другої половини 1940-х рр. зростав кількісно й якісно, він швидко зарекомендував себе талановитим дослідником і здібним організатором. І.О.Гуржій був першим аспірантом відділу історії України періоду феодалізму після значної перерви у зв'язку з війною й одним із небагатьох, хто у той час працював над такою порівняно «не заполітизованою» темою дисертації, як «Повстання турбаївців» (науковий керівник – канд. іст. наук К.Г.Гуслистий). Для прикладу, із понад 70 дисертацій, захищених в Інституті історії АН УРСР за період 1945–1950 рр. лише 6 були присвячені проблемам історії України до XIX ст.² Домінуючими ж були теми, пов'язані з революційно-більшовицькою та радянською тематикою кінця XIX – першої половини XX ст. Між тим, перша відома публікація І.О.Гуржія, опублікована ще в 1939 р. в одеській обласній газеті «Чорноморська комуна», тобто під час навчання на третьому курсі історичного факультету Одеського університету, була присвячена саме Турбаївському повстанню 1789–1983 рр.

Слід розуміти, що І.О.Гуржій поповнив (спочатку у статусі першого повоєнного аспіранта) відділ, який у період бойових дій на території України (1941–1944 рр.) то призупиняв роботу, то поневірявся по СРСР, а до цього перебував в атмосфері «постійного ідеологічного тиску, доносів, звинувачень у неблагонадійності і націоналізмі, зраді основним постулатам марксизму-ленінізму, в

¹ Автобіографія І.О.Гуржія, написана в останній рік життя з власноручними виправленнями й уточненнями (див.: Історик Іван Гуржій у колі рідних і колег: Спогади, документи, статті про вченого. – Черкаси, 2008. – С.179; Іван Олександрович Гуржій: Бібліографія вчених Української РСР / Вступ. ст. А.В.Санцевича; бібліографія склад. Т.М.Шелюх. – К., 1974. – 55 с.).

² Спеціалізована вчена рада / Упор. О.В.Юркова, І.С.Азарх // Інститут історії України НАН України: 1936–2006. – К., 2006. – С.235–241.

навмисному зриві термінів виконання планових завдань...» і т.д.³ Така ситуація, безумовно, не могла не впливати на кожного співробітника тогочасного Інституту історії. Іванові Олександровичу все ж таки судилося розпочати свої наукові пошуки з «тематики, присвяченій класовій боротьбі»⁴.

Після захисту кандидатської дисертації у 1948 р. І.О.Гуржій працював старшим науковим співробітником (до 1955 р.), захистив докторську дисертацію у 1953 р. («Розклад феодално-кріпосницької системи в сільському господарстві України першої половини ХІХ ст.»), отримав звання професора у 1955 р. і тоді ж очолив відділ історії феодалізму. На той же час (1953–1955 рр.) учений за сумісництвом завідував відділом методики історії Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР. Продемонструвавши на рівні одного структурного підрозділу Інституту історії АН УРСР вміння ефективно керувати колективом, Іван Олександрович у 1958 р. був призначений заступником директора установи. Характерно, що цю посаду він займав до самої смерті у 1971 р., незважаючи на зміну керівництва інституту: у 1947–1964 рр. його очолював О.К.Касименко, у 1964–1967 рр. – К.К.Дубина, 1968–1973 рр. – академік А.Д.Скаба⁵. Наприкінці 1958 р., за значний внесок у розробку та вивчення складних проблем історії України, І.О.Гуржія було обрано членом-кореспондентом АН УРСР. Цікаво, що ще у 1956 р., під час обговорення на засіданні вченої ради Інституту історії питання щодо висунення кандидатур для участі у виборах членів-кореспондентів АН УРСР, імені Івана Олександровича не було серед пропозицій партійного бюро установи. Очевидно, що це відіграло вирішальну роль при голосуванні, однак старший науковий співробітник відділу історії радянського суспільства Іван Тихонович Кулик та науковий співробітник відділу історії країн народної демократії Павло Михайлович Калениченко вносили й кандидатуру І.О.Гуржія⁶.

Окремо необхідно згадати, що у 1961–1963 рр. Іван Олександрович займав посаду заступника голови Секції суспільних наук АН УРСР, потім академіка-секретаря Відділення економіки, історії, філософії та права АН УРСР; входив до складу Президії АН УРСР (до 1968 р.); очолював відділ історіографії та джерелознавства Інституту історії АН УРСР (у 1968–1971 рр.); головував у Науковій раді з історії історичної науки при Секції суспільних наук АН УРСР; входив до складу експертної комісії ВАК СРСР (у 1960–1964 рр. та в 1970 р.), працював у складі Національного комітету істориків СРСР тощо⁷.

Різносторонніми та постійно прогресуючими були й наукові інтереси і здобутки Івана Олександровича. У цьому контексті варто зазначити про декілька хронологічно-тематичних центрів, які у сукупності й сформували творчу спадщину вченого. Перший з них представлений працями, присвяченими

³ Матяш В.М. Відділ історії України середніх віків і раннього нового часу // Там само. – С.39.

⁴ Інститут історії України Національної академії наук України: Документи і матеріали: 1936–1991: У 2 кн. – Кн. 1: 1936–1947. – К., 2011. – С.538.

⁵ Матяш В.М. Відділ історії України середніх віків і раннього нового часу. – С.20, 43–47.

⁶ У ледачах тоталітаризму: Перше двадцятиріччя Інституту історії України НАН України (1936–1956 рр.): Збірник документів і матеріалів: У 2 ч. / Упор. Р.Я.Пиріг (кер. кол.), Т.Т.Грищенко, В.М.Мазур, О.С.Рубльов. – Ч.2: 1944–1956 рр. – К., 1996. – С.207–208, 211–214.

⁷ Смолій В.А. Вчений у контексті епохи // Гуржіївські історичні читання (Матеріали конференції, присвяченої 90-річчю від дня народження члена-кореспондента АН УРСР Івана Олександровича Гуржія). – Черкаси; К., 2006. – С.6–7.

проблематиці радикальної соціальної турбулентності – селянських повстань та різноманітних революційних виступів і рухів. Ця група включає дисертаційну та статейно-монографічну продукцію про вже згадуване Турбаївське повстання 1789–1793 рр.; різні форми антикріпосницької боротьби, зокрема втечі селянства у першій половині XIX ст.; повстання Чернігівського полку 1826 р.; Київську козаччину 1856 р.; січнево-лютневі страйки 1905 р., грудневе збройне повстання 1905 р. і загалом революційні події 1905–1907 рр.

Крім названих, особливо відомими стали (і залишаються актуальними нині) численні дослідження І.О.Гуржія на економічну тематику, зокрема статейні студії, присвячені характеру поміщицького господарства на Лівобережній Україні у другій половині XVIII ст. та феодално-кріпосницькій системі першої половини XIX ст.; процесу формування категорії робітників та їх становищу наприкінці XVIII – на початку XIX ст.; розвитку внутрішньої ярмаркової та зовнішньої торгівлі в Україні у цей же період; місцю і ролі українського сільськогосподарського та промислового виробництва у пореформеній Російській імперії (1860–1890-ті рр.) та ін. У цій категорії, і загалом серед усіх праць історика, особливою якістю висвітлення досліджуваних проблем та об'ємом залученого джерельного матеріалу вирізняються такі монографічні праці, як «Розклад феодално-кріпосницької системи в сільському господарстві України першої половини XIX ст.» (1954 р.), «Боротьба робітників і селян України проти феодално-кріпосницького гніту (з 80-х років XVIII ст. до 1861 р.)» (К., 1958), «Зародження робітничого класу України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)» (1958 р.), «Розвиток товарного виробництва і торгівлі на Україні (з кінця XVIII ст. до 1861 р.)» (1962 р.), «Україна в системі всеросійського ринку 60–90-х рр. XIX ст.» (1968 р.)⁸. Цілком погоджуємося з оцінками сучасних істориків про те, що «за масштабністю піднятих проблем, глибиною і багатоаспектністю їх висвітлення українського вченого можна поставити в рівень з найвідомішими у світовій історіографії дослідниками соціально-економічних процесів»⁹.

Окрему категорію становлять персоналізовані праці, в тому числі й науково-популярного та енциклопедичного характеру, присвячені історичним особистостям (О.В.Суворову, Устимові Кармалюку, Семенові Гаркуші, російським імператорам тощо) і таким відомим представникам українського народу, як Іван Франко і Тарас Шевченко.

Насамкінець слід підкреслити, що об'єктивна оцінка внеску І.О.Гуржія в історичну науку неможлива й без констатації впливу ідеологічного чинника та марксистсько-ленінської методології на його творчість і вибір тем для дослідження. Цей фактор, наявність якого є безсумнівною по відношенню до абсолютної більшості радянських дослідників, обумовив написання окремих статей, головним чином, публіцистичного характеру, присвячених релігійним питанням, Переяславській раді 1654 р. і загалом українсько-російським відносинам у різні періоди, а також діяльності окремих більшовицьких діячів та ідеологів комунізму. Втім необхідно зазначити, що особиста позиція Івана Олександровича Гуржія щодо деяких питань, а також ряд теоретичних узагальнень з його наукової

⁸ Іван Олександрович Гуржій: Бібліографія вчених Української РСР.

⁹ Смолій В.А. Вчений у контексті епохи. – С.10–11.

спадщини багато в чому демонструють відхід від усталених радянських догм та історіографічних стереотипів. Для прикладу, у науковій продукції, присвяченій розвитку української торгівлі, І.О.Гуржій цілеспрямовано і послідовно доводив самодостатній характер української економічної та фінансово-економічної бази, відстоював думку про наявність потужного українського торговельного капіталу і прошарку купців місцевого походження, зміцнення «прогресивного капіталістичного укладу» у першій половині ХІХ ст. тощо.

До нашого часу збереглося не так уже й багато академічних документів, на основі яких можемо сформулювати об'єктивне та максимально точне уявлення про думки вченого, висловлені ним на засіданнях відділу, вченій раді Інституту історії, загальних зборах Відділення економіки, історії, філософії та права або засіданні Президії АН УРСР. Багато в чому показовим у цьому відношенні є слова І.О.Гуржія, сказані 19 жовтня 1955 р. на вченій раді Інституту історії АН УРСР щодо майбутніх наукових пріоритетів установи під час обговорення передової статті «За глибоке наукове вивчення історії українського народу» журналу «Вопросы истории» (1955 р., №7). Серед іншого, учений констатував, що превалюють дослідження «про роль селянських мас в період визвольної війни українського народу у 1648–1654 рр.», однак «питання соціальної політики Богдана Хмельницького, продуктивних сил [...] не знайшли свого відображення у працях інституту». Подібно до цього «*дуже значне місце* (курсив наш – Авт.), – за словами І.О.Гуржія, – займають питання про боротьбу українського народу за воз'єднання України з Росією у другій половині ХVІІ ст.», утім «цілий комплекс соціально-економічних питань, перш за все, про зростання міст, їх ролі в економіці України, про соціальну природу мануфактур на Україні та ряд інших питань [...] не знайшли свого висвітлення в історичній літературі»¹⁰. На основі лише цього висловлювання і з урахуванням специфіки історичного часу, можна впевнено говорити про пріоритетність в особистих наукових інтересах ученого на користь значно менш заідеологізованих проблем економічного характеру. Подібний підхід І.О.Гуржія визначив тематику не лише його індивідуальних праць, а й перебував у центрі роботи очолюваного ним відділу історії феодалізму. Зокрема суто економічне спрямування мали чотири із п'яти тем, які цей структурний підрозділ запланував на той час для подальшої п'ятирічної розробки. Серед них такі напрямки, як «Соціально-економічний розвиток України в ХVІ ст.», «Розвиток промислів та торгівлі на Лівобережній Україні у ХVІІ ст.», «Соціально-економічний розвиток України у другій половині ХVІІ ст.» та «Розвиток товарного виробництва і торгівлі у першій половині ХVІІІ ст.». При цьому для повноцінного виконання плану, завідувач відділу обґрунтовував необхідність «організації постійної інформації про літературу, яка виходить за кордоном, не лише в народно-демократичних країнах, але і в країнах капіталізму»¹¹. Іншими словами, у 1955 р. І.О.Гуржій пропонував академічній установі дещо відійти від однобічного вивчення політико-ідеологічних тем історії України до суто економічних та використовувати при цьому, в тому числі, й історіографію Західної Європи та Америки.

¹⁰ У лецатах тоталітаризму... – Ч.2. – С.192.

¹¹ Там само. – С.193–194.

Якщо така відверта позиція вченого не привернула увагу партійного керівництва, то аргументація відмови опонувати по кандидатській дисертації старшого викладача Харківської державної консерваторії І.І.Редькіної на тему «Розвиток народної освіти і політосвітньої роботи в УРСР у роки першої п'ятирічки (1928–1932 рр.)» стала об'єктом уваги 3-го відділу 4-го управління КДБ при Раді Міністрів УРСР. Зокрема в таємному меморандумі «Про нове у тактиці ворожої діяльності українських буржуазних націоналістів з числа інтелігенції та молоді» (датованому 1957 р.) І.О.Гуржій був зарахований до тих істориків, хто стверджував, що український націоналізм періоду сталінських репресій вигаданий як привід для розправи з небажаними працівниками. «Скільки тисяч кращих представників української інтелігенції безвинно загинуло?... – запитував учений у мотивації відмови від опонування. – Досить цих інсинуацій про український націоналізм, люди були невдоволені тими або іншими неподобствами нашого життя, а їм “пришивали” націоналізм і спроваджували до Сибіру». Утім, попри таку критику, І.О.Гуржій все-таки виступив як опонент по дисертації І.І.Редькіної та, можливо, лише в умовах «хрущовської відлиги» йому вдалося уникнути «покарання» за таке вільнодумство і навіть за висловлювання про те, що «українські центральні органи не можуть без дозволу Москви вирішити жодного суттєвого питання»¹².

Серед інших, відомих дослідникам життєвого та наукового шляху І.О.Гуржія, прикладів демонстрації ним власної громадсько-політичної і наукової позиції або реакції на певні партійні ініціативи, варто назвати наступні:

– критика ідеї перейменування міста Ізмаїл на Тучков (1957 р.);

– підтримка на засіданні секції історії Республіканської наради працівників суспільних наук АН УРСР думок директора Інституту історії О.К.Касименка стосовно низького рівня дослідження «питання про українську народність, про українську націю» (1958 р.);

– акцентування уваги на необхідності використання історіографічної спадщини Д.Багалія, О.Лазаревського, О.Барвінського: «Якщо ми забуваємо своїх попередників, то, напевно, і нас скоро забудуть», – справедливо зауважував учений (1958 р.);

– заклик активніше залучати до написання робіт невідомих архівних джерел: «Майже в кожній праці посилаються на архівний матеріал з відповідним скороченням, – констатував історик актуальну до певної міри і для нашого часу істину, – а в дійсності ці архіви давно використані, і тому треба посилатись на роботи, а не на архів, тому що автор, по суті, нічого нового не дає, це в ліпшому випадку, а в гіршому – він щось може і наплутати» (1958 р.)¹³.

За період своєї наукової кар'єри І.О.Гуржієві доводилося інколи зазнавати ідеологічної критики з боку центральних партійних органів УРСР. Мова йде, зокрема, про два відомих випадки щодо:

– «послаблення [І.О.Гуржієм] вимогливості» (за визначенням Комітету партійно-державного контролю ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР) до кандидатської

¹² Спеціалізована вчена рада. – С.247; *Рубльов О.С. У пошуках правди історії*: Інститут історії України НАН України: друге двадцятиріччя (1957–1977 рр.) // Інститут історії України НАН України: Друге двадцятиріччя (1957–1977): Документи і матеріали / Упор. О.С.Рубльов. – К., 2007. – С.4–5, 20.

¹³ Інститут історії України НАН України: Друге двадцятиріччя (1957–1977): Документи і матеріали. – С.35–36, 93, 95–96.

дисертації В.П.Титаренка «В.І.Ленін про Україну: Історико-бібліографічний посібник», якого було звинувачено, серед іншого, й у «викривленні змісту лєнінських робіт» (1963 р.);

– «повільного здійснення вимог партії про докорінний поворот до проблем сучасності» при організації і плануванні науково-дослідної роботи Інституту історії АН УРСР та доручення стосовно проведення «досліджень останнього десятиріччя... переважно молодим науковим працівникам» (цитата із постанови Президії ЦК КПУ «Про роботу Інституту історії Академії наук УРСР» від 28 липня 1964 р. після якої навіть було змінено керівництво установи)¹⁴.

Показово, що Іван Олександрович Гуржій, працюючи в непростий для української історичної науки час, був «ровесником» цілого ряду новаторських для свого періоду науково-організаційних започаткувань як власне інститутського, так і загалом республіканського масштабу. Так, з першого випуску у 1957 р. «Українського історичного журналу» – флагманського друкованого органу з історії в республіці, він незмінно входив до складу редколегії цього наукового періодичного видання. Характерно, що ще на згадуваному нами засіданні вченої ради Інституту історії АН УРСР 19 жовтня 1955 р. І.О.Гуржій зауважував: «В даний час слід прийняти заходи для поліпшення науково-дослідної роботи. Потрібно створити відповідні умови для авторів, у тому числі забезпечити друкування їх продукції [...] на засіданні відділу одноставно було висловлено думку про створення в Україні “Історичного журналу”»¹⁵.

Крім того, з часу створення у 1966 р. Товариства охорони пам'яток історії та культури І.О.Гуржій був членом його президії. Власне ще з юнацьких років він постійно брав участь у роботі громадських організацій і товариств, наприклад, головував в Єдиному науковому студентському товаристві Одеського університету, а пізніше – став активним членом товариства «Знання» та ін.

На сьогоднішній день, крім виокремлення численних професійних здобутків Івана Олександровича Гуржія, слід згадати й про те, що він також може цілком вважатися засновником династії істориків, представниками якої є його син – доктор історичних наук, професор Олександр Іванович¹⁶ та внучка – кандидат історичних наук Іванна Олександрівна. Загалом за життя І.О.Гуржій став відомим ученим-істориком як завдяки вагомому науковому доробку, що продовжує і сьогодні зберігати свою актуальність, так і здобувши шану та глибоку повагу серед колег.

Інститут історії України НАН України за життя та вже після смерті вченого періодично і системно вшановує пам'ять І.О.Гуржія. Зокрема у 1965 р. відбулося ювілейне представницьке засідання вченої ради установи у зв'язку з 50-річчям вченого та 20-річчям його наукової і громадської діяльності¹⁷. Тоді ж, за постановою редакційної колегії Львівської державної наукової

¹⁴ Інститут історії України НАН України: Друге двадцятиріччя (1957–1977). – С.155–156, 178–179.

¹⁵ У лещатах тоталітаризму... – Ч.2. – С.194.

¹⁶ Див.: Рєєнт О.П. До 60-річчя доктора історичних наук, професора О.І.Гуржія // Український історичний журнал. – 2015. – №1. – С.232–235; Гуржій Олександр Іванович: доктор історичних наук, професор: Біобібліограф. покажчик / Авт. вступ. ст. О.П.Рєєнт. – К., 2015. – 122 с.

¹⁷ Смолій В.А. Іван Олександрович Гуржій // Інститут історії України НАН України: 1936–2006. – С.406.

бібліотеки Міністерства культури Української РСР, було надруковано біо-бібліографічний покажчик праць І.О.Гуржія, підготовлений С.П.Костюком та В.В.Грабовецьким¹⁸. У 1974 р., тобто через три роки після смерті вченого, у Києві вийшла друком нова, більш повна біобібліографічна брошура, де, окрім систематизованого переліку робіт Івана Олександровича, висвітлено також його науково-дослідну, науково-організаційну та громадську діяльність, ширше описано етапи життєвого і творчого шляху¹⁹. У подальшому як мінімум кожні 10 років (до 60-, 70-, 80-, 90- і 100-річчя з дня народження) на різних рівнях відбувається вшанування пам'яті І.О.Гуржія:

1) публікуються відповідні статті в «Українському історичному журналі» (в 1975 р. та 1996 р.);

2) проводяться урочисті засідання вченої ради Інституту історії України НАНУ (у 1995 р.);

3) видаються на його пошану окремі випуски збірників наукових праць («Історія та історіографія України» у 1985 р., «Середньовічна Україна» у 1997 р., «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики» у 1998 р.);

4) з 2006 р. регулярно проводиться конференція «Гуржіївські історичні читання» та публікуються її матеріали²⁰, де чималу частину формують праці, присвячені постаті вченого, аналізу його робіт, а також спогади і документи про нього;

5) встановлена меморіальна дошка та названа його іменем вулиця в рідному с. Худяки;

6) кілька разів громадськість м. Черкаси ставила питання про перейменування вулиці на честь І.О.Гуржія.

Усе це свідчить про прагнення наукової спільноти та представників громадськості не просто дотримуватися принципів спадкоємності в українській історичній науці, які подекуди хибно оцінюються як консервативні, а й використовувати позитивний досвід, органічно поєднуючи традиції і новаторство. Саме знаковий та визначний характер особистості й творчості Івана Олександровича Гуржія пояснює незгасаючий протягом багатьох десятиліть інтерес до його постаті з боку широкого кола академічних та університетських учених-дослідників, земляків-черкашан, любителів минулого.

¹⁸ Іван Олександрович Гуржій: Біобібліографічний покажчик / Скл. С.П.Костюк, В.В.Грабовецький. – Л., 1965. – 31 с.

¹⁹ Іван Олександрович Гуржій: Бібліографія вчених Української РСР.

²⁰ Усього впродовж 2006–2015 рр. вийшло 10 випусків фахового збірника «Гуржіївські історичні читання».

In this article author lightens up the scientific, organizational and social activity of famous researcher of the history of Ukraine, the member-correspondent of Academy of Sciences of the Ukrainian Soviet Socialist Republic I.O.Hurzhii. The work describes historian's life stages and the creative development. The most problem directions of his studies and its fundamental results are determined and characterized. Also, covered the social and political conditions of becoming Hurzhii as a personality, his relationships with the lead domestic and foreign scientists.

Keywords: Hurzhii, history of Ukraine, Institute of History, Academy of Sciences of the Ukrainian Soviet Socialist Republic.

